

NR. 104

Loodtinnen sluitgewicht

R.J. Holtman

Een sluitgewicht – ook wel pijlgewicht genoemd – is een gewicht met een bijzondere vormgeving. Een complete reeks gewichten past – in de vorm van steeds kleinere kommetjes – in elkaar en kan in een 'huis' met een afsluitbaar deksel worden ondergebracht. Het kleinste onderdeel is een taps schijfje dat 'sluitstuk' wordt genoemd. Het is een handige manier om de reeks gewichten bijeen te houden en het verlies van onderdelen te minimaliseren.

De Romeinen kenden het sluitgewicht al, maar net als met vele andere zaken moest het sluitgewicht opnieuw worden uitgevonden. Dat gebeurde aan het einde van de dertiende eeuw¹.

Tot aan het eind van de vijftiende eeuw maakte het sluitgewicht een vormontwikkeling door, waarna de vormgeving tot in het begin van de negentiende eeuw onveranderd bleef. De indeling was gewoonlijk zodanig dat het huis even zwaar was als de complete inhoud, de eerste kom de helft van het huis woog, en alle volgende kommen weer de helft van hun grotere voorganger. Alleen de kleinste kom en het sluitstuk wogen evenveel. Dit binaire systeem was gebruikelijk voordat het metrieke, tiendelige stelsel werd ingevoerd in de negentiende eeuw. Een vereenvoudigd model sluitgewicht werd daarna tot in de twintigste eeuw gebruikt.

De laatmiddeleeuwse sluitgewichten werden gewoonlijk van brons gemaakt; rond het midden van de vijftiende eeuw werd overgestapt op messing. Vanaf de tweede helft van de veertiende eeuw kwam de (heen & weer gaande) draaibank in gebruik en dit is sinds die tijd ook terug te vinden op sluitgewichten. Sluitgewichten werden vanuit de fabriek iets te zwaar geleverd, zodat ze door afvijlen konden worden aangepast aan het plaatselijk geldende pond. Tinnen sluitgewichten zijn per definitie vals of alleen maar gemaakt voor de sier². De enige uitzondering vormen de loodtinnen sluitgewichten, waarvan hier een incompleet exemplaar wordt beschreven.

Het huis oftewel de kom met een deksel is gegoten in een dubbele gietvorm. De zijwand is op de buitenkant voorzien van vier ribben die naar onderen toe versmallen. In de zijwand zitten enkele gietgallen. De binnenwand van het huis is rond. Aan de buitenwand zijn twee opzij stekende (scharnier)kaken meegegoten; hiertussen scharniert om een tinnen asje (uit een dubbele gietvorm) de naar onderen stekende scharnierkaak van het deksel.

Recht tegenover de scharnierkaken steken twee kaken uit de zijwand, waarin de naar onderen stekende spitse sluitkaak van het deksel valt. Onder de kaken voor het scharnier en de sluiting zijn op de buitenwand nog verticale ribben meegegoten. De bovenrand van het huis is versierd met opgegoten puntcirkels. Het deksel heeft aan de buitenzijde een opgegoten bloemmotief; de binnenzijde is onversierd en toont slechts een gietnaad die tussen beide kaken loopt.

In het huis werd een serie in elkaar passende, ronde, tapse kommen opgeborgen. Bij dit exemplaar is alleen de grootste kom bewaard gebleven. Elke kom had een randversiering van opgegoten (punt)cirkels. Het sluitstuk was een taps schijfje met een opgegoten versiering: rond een puntig gevierendeeld schild een cirkel van opgegoten punten.

Functie: gewicht (of speelgoed?)

Periode: vermoedelijk

2e helft 14e eeuw

Hoogte: 1,6 cm

Grootste breedte 4,3 cm

Hoogte: 1,6 cm

Diameter: 3,2 cm

Gewicht:

huis + deksel: 39,0 g

kom: 18,0 g

Vindplaats: Dordrecht,

afgevoerde grond van

vermoedelijk het Statenvlein.

Noten:

- 1 Holtman, R.J. (1997-1998). Laatmiddeleeuwse sluitgewichten in Noordwest-Europa. In: *Meten & Wegen* 97-101.
 - 2 Lockner, H.P. (1976). Vorsicht bei Elefanten, Zinn und Portugiesen - eine kurzgefaßte Chronik der falschen Einsatzgewichte. In: *Kunst & Antiquitäten* 1/76. Zie ook: Laufkoetter, R. (2016). *Einsatzgewichte aus Nürnberg und Europa - Original oder Fälschung?*
- Tot op heden zijn twee loodtinnen huisjes opgedoken, beide bodemvondsten uit Dordrecht. Het hier gepresenteerde exemplaar is het enige dat nog een deksel heeft. Verder zijn er losse kommen gevonden in Andel, provincie Zeeland, Reimerswaal, Vlaanderen en nog enige ongenoemde plaatsen. In Engeland zijn ook kommen en sluitstukjes van dit type sluitgewicht gevonden. De herkomst van dit type sluitgewicht is nog onzeker aangezien Engeland en Vlaanderen actieve handelsbetrekkingen onderhielden en Vlaams materiaal ook in Engeland wordt gevonden.
- De tot nu toe gevonden kommen en sluitstukjes van dit type sluitgewicht zijn – getuige hun massa – werkelijk als gewicht bedoeld geweest. Bij het hier beschreven exemplaar lijkt dat niet het geval te zijn want de massa van het huis en de kom zijn beide te hoog. Er resten nog twee interpretaties: dit voorwerpje is bedoeld als speelgoed, of dit sluitgewicht is weggeraakt nog voordat het op een plaatselijk pond kon worden gejusteerd.

TIN
ÉTAIN
PEWTER
ZINN

J.F.H.H. BEEKHUIZEN

25
jaar Neder
landse Tin
Vereniging

TIN VAN DE LEDEN

